

MULTIETNIČNOST I RAZVOJ

Bilten Instituta STINE za promociju razvojnih potencijala multietničkih i povratničkih sredina
Svibanj 2012.

Broj 2

Ostvarivanje manjinskih prava i politika u hrvatskom društvu ULOGA I POTENCIJALI MANJINSKE SAMOUPRAVE

Dr. sc. Siniša Tatalović*

U realizaciji prava nacionalnih manjina i dalje ostaju otvorena brojna pitanja i problemi. U prvu skupinu uzroka tih problema možemo svrstati prenormiranost zakona koja neke situacije dovodi do apsurdna. Druga skupina problema proizlazi iz nedovoljne upućenosti i zainteresiranosti samih pripadnika manjina da konzumiraju zakonom zajamčena prava. To rezultira malim interesom za kandidiranje, kao i relativno malim odazivom na izbore i, posljedično tome, "tankim" legitimitetom tako izabranih članova vijeća i predstavnika nacionalnih manjina. U treću skupinu problema spadaju strukturni problemi na čijem bi otklanjanju trebala poraditi država. To su prije svega usklađenost Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i izbornog zakonodavstva, razmjerna zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u tijelima državne uprave, otklanjanje prepreka u pristupu medijima te problemi u stambenom zbrinjavanju Srba povratnika.

Kod političkog predstavljanja, pored zajamčenih mjesta manjinskih zastupnika u parlamentu i predstavničkim tijelima jedinica lokalne i područne samouprave, vijeća i predstavnici nacionalnih manjina predstavljaju važan dodatni mehanizam za zaštitu nacionalnih manjina. U hrvatskom se slučaju ne može govoriti o manjinskim samoupravama u njihovom punom smislu riječi, već o partnerskom odnosu vijeća i predstavnika spram lokalnih i regionalnih vlasti s naglašenom savjetodavnim ulogom u pitanjima od značaja za nacionalne manjine. Zadaće i ovlasti, kao i način izbora (vijeće ili predstavnik) propisani su Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina. Vijeća nacionalnih manjina mogu se povezivati u koordinacije, uključujući i koordinacije na nacionalnoj razini.

Vijeća i predstavnici nacionalnih manjina, prema Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina, u jedinici samouprave imaju pravo:

- predlagati tijelima jedinice samouprave mjere za unaprjeđivanje položaja nacionalne manjine u državi ili na nekom njenom području, uključujući davanje prijedloga općih akata kojima se uređuju pitanja od značaja za nacionalnu manjinu tijelima koja ih donose;

(Nastavak na stranici 2)

Hrvatski sabor: Odgovornost političkih elita za manjinsku politiku

IZ SADRŽAJA:

Dragutin Babić

- Od povratka do suživota 6

Dinka Čorkalo Biruški

- Škola kao činilac socijalnog oporavka podijeljenog grada 8

Zvonko Agičić

- Banka za obnovu i razvoj povratničkih sredina 9

Goran Beus Richembergh,
saborski zastupnik Hrvatske
narodne stranke

ZA BOLJU MANJINSKU POLITIKU VAŽNA JE ODGOVORNOST POLITIČKIH ELITA

Manjinska se prava nipošto ne smiju gledati kao prava jednog ekskluzivizma i kao nekakva povlastica. Oni su zapravo jedan osigurač u izgradnji građanskog društva i ja se nadam da će vrlo skoro doći vrijeme kad, formalno gledano, osigurače tipa kvota, biranih zastupnika u Saboru, nacionalno-manjinskih predstavnika u lokalnoj i područnoj samoupravi neće ni trebati. Međutim, dok je god situacija ovakva kakva jest, a ona je između ostaloga bremenita jednim iskustvom narušenih ljudskih i manjinskih prava 90-godina, mi moramo biti obazrivi i osjetljivi na taj korpus pitanja. A to mogu samo odgovorne političke elite koje hoće graditi jednu novu atmosferu suživota i stvaranje takvog društvenog, kulturnog i političkog okruženja u kojem se svi mogu afirmirati.

(Nastavak na stranici 3)

INSTITUT
STINE

ULOGA I POTENCIJALI MANJINSKE SAMOUPRAVE

(Nastavak sa stranice 1)

- isticati kandidate za dužnosti u tijelima državne uprave i tijelima jedinica samouprave;

- biti obaviješteni o svakom pitanju o kome će raspravljati radna tijela predstavničkog tijela jedinice samouprave, a tiče se položaja nacionalne manjine;

- davati mišljenja i prijedloge na programe radijskih i televizijskih postaja na lokalnoj i regionalnoj razini namijenjene nacionalnim manjinama ili na programe koji se odnose na manjinska pitanja.

KOORDINACIJE KAO NOVI DOPRINOS ZASTUPANJU MANJINSKIH INTERESA

Radi usuglašavanja stavova, zajedničke artikulacije i zastupanja pitanja iz svog djelokruga Ustavnim zakonom omogućeno je stvaranje koordinacija vijeća nacionalnih manjina, tj. njihovo vertikalno i horizontalno povezivanje. To znači da se u koordinacije međusobno slobodno mogu udruživati vijeća različitih nacionalnih manjina u jednoj jedinici, a omogućeno je i povezivanje vijeća jedne nacionalne manjine, bilo u nekoliko lokalnih jedinica, bilo na nacionalnoj razini.

Do izmjena i dopuna Ustavnog zakona 2010. godine iz manjinskog se korupsa učestalo izvodio prigovor o zakonskoj nemogućnosti davanja pravne osobnosti koordinacijama vijeća nacionalnih manjina na razini Republike Hrvatske. Spomenutim izmjenama i dopunama ta je mogućnost uvedena, a u nadolazećem razdoblju ostaje za procijeniti koliko će ta mjera doprinijeti kvalitetnijem zastupanju pitanja od interesa za nacionalne manjine. Istraživanje o funkcioniranju vijeća i predstavnika nacionalnih manjina provedeno 2010. pokazalo je da 20% vijeća funkcionira izvan koordinacija. (Tatalović, Jakešević, Lacović: *Funkcioniranje vijeća i predstavnika nacionalnih manjina u RH, Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, 2010.*)

Jedinice samouprave obvezne su osigurati pretpostavke za rad vijeća i predstavnika nacionalnih manjina na svom području. Osim toga, ona mogu ostvarivati vlastita sredstva iz donacija, poklona ili nasljedstava. Sredstva što ih dobivaju iz lokalnih ili državnoga proračuna mogu trošiti samo sukladno njihovoj proračunskoj namjeni, a u korištenju sredstvima iz vlastitih izvora vijeća su slobodnija i mogu ih trošiti za poslove od značenja za nacionalnu manjinu, i to sukladno autonomno kreiranim programima. Tri četvrtine vijeća i predstavnika prima neki oblik financijske naknade za svoj rad što nije zakonska obaveza jedinica samouprave, ali se uobičajilo kao praksa - rezultati spomenutog istraživanja pokazuju da je to slučaj na razini svih županija, te kod 70% gradova i 55% općina.

POBOLJŠATI DOBNU I OBRAZOVNU STRUKTURU MANJINSKE SAMOUPRAVE

Važno je istaknuti kako u nekim slučajevima niti sami predstavnici i članovi vijeća nacionalnih manjina nisu dovoljno upoznati sa njihovom ulogom, djelokrugom, načinom funkcioniranja i radom. Edukaciji pripadnika nacionalnih manjina posebnu pozornost posvećuju Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske i Ured za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske organiziranjem niza savjetovanja, seminara i radionica. Pri tom sami pripadnici manjina često ističu kako bi kao pozitivan pomak u njihovom radu bilo uključivanje mladih, koji su vrlo rijetko zainteresirani za ovu tematiku, a kao nedostatak navode i slabu obrazovnu strukturu članova vijeća i predstavnika, posebno u manjim gradovima i općinama.

U vremenu od donošenja Ustavnog zakona postignut je napredak u financiranju vijeća i predstavnika nacionalnih manjina, u organiziranosti i osposobljenosti, a u nekim jedinicama lokalne/regionalne samouprave poboljšala se suradnja i komunikacija s tijelima lokalne/regionalne samouprave. Međutim, kako bi se ispunili cilj i svrha koje je vijećima i predstavnicima nacionalnih manjina namijenio zakonodavac, potrebno je poduzeti još neke korake. Prije svega, trebalo bi otkloniti sve pravne praznine i nedovoljno dobra rješenja iz Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, a i međusobnu neusklađenost tog zakona s izbornim zakonodavstvom.

Da bi cijeli sustav manjinske samouprave u lokalnim i regionalnim zajednicama počeo bolje funkcionirati, trebalo bi promijeniti sustav izbora njegovih članova.

PROMJENOM NAČINA IZBORA POVEĆATI INTERES ZA MANJINSKU SAMOUPRAVU

Promjenom načina izbora članova vijeća, u kojem bi birači dobili više šanse utjecati na to tko će ih u vijeću zastupati, porastao bi i interes za tu instituciju, a usklađivanjem termina izbora s izborima za lokalnu samoupravu, povećao bi se i postotak odaziva na izbore. Budući da u Hrvatskoj postoji inicijativa za formiranje jedinstvenoga izbornog zakona, kojim bi se regulirao i izbor članova predstavničkih tijela lokalne i regionalne samouprave, i saborskih zastupnika, bilo bi potrebno inicijativu za reguliranje načina izbora članova vijeća nacionalnih manjina "pridružiti" inicijativi o jedinstvenom izbornom zakonu i na taj način cjelovito regulirati način formiranja lokalne i manjinske samouprave.

U realizaciji prava nacionalnih manjina i dalje ostaju otvorena brojna pitanja i problemi. U prvu skupinu uzroka tih problema možemo svrstati prenormiranost zakona koja neke situacije dovodi do apsurdna. Npr. manjine mogu birati vijeća i predstavnike čak i u jedi-

nicama samouprave gdje čine većinu, a onda se ta tijela savjetodavnog karaktera često pretvaraju u tijela nepotrebnog političkog sekundiranja. Druga skupina problema proizlazi iz nedovoljne upućenosti i zainteresiranosti samih pripadnika manjina da konzumiraju zakonom zajamčena prava. To rezultira malim interesom za kandidiranje, kao i relativno malim odazivom na izbore i, posljedično tome "tankim" legitimitetom tako izabranih članova vijeća i predstavnika nacionalnih manjina. U treću skupinu problema spadaju strukturni problemi na čijem bi otklanjanju trebala poraditi država. To su prije svega usklađenost Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i izbornog zakonodavstva, razmjerna zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u tijelima državne uprave, otklanjanje prepreka u pristupu medijima te problemi u stambenom zbrinjavanju Srba povratnika.

Jedan od važnih segmenata većeg korištenja zakonom zajamčenih prava ostaje daljnja edukacija kako samih pripadnika manjina, tako i državnih tijela zaduženih za implementaciju. Politička klima na državnoj razini u odnosu na prava nacionalnih manjina zadnjih godina bilježi sve pozitivnije trendove. Dodatan katalizator bio je predpristupni proces Europskoj uniji, u čijim su fazama postavljena mjerila u značajnoj mjeri pridonijela naporima za implementacijom mjera politike unaprjeđenja položaja nacionalnih manjina. Monitoring Europske komisije do ulaska Republike Hrvatske u punopravno članstvo dodatno je jamstvo da će mjere zacrtane akcijskim planovima biti provedene.

EUROPSKI MONITORING ZA MANJINSKA PRAVA

Vlada Republike Hrvatske u travnju 2011. donijela je Akcijski plan za provedbu Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina za razdoblje od 2011.-2013. godine. U njemu

Promjenom načina izbora članova vijeća, u kojem bi birači dobili više šanse utjecati na to tko će ih u vijeću zastupati, porastao bi i interes za tu instituciju, a usklađivanjem termina izbora s izborima za lokalnu samoupravu, povećao bi se i postotak odaziva na izbore. Budući da u Hrvatskoj postoji inicijativa za formiranje jedinstvenoga izbornog zakona, kojim bi se regulirao i izbor članova predstavničkih tijela lokalne i regionalne samouprave, i saborskih zastupnika, bilo bi potrebno inicijativu za reguliranje načina izbora članova vijeća nacionalnih manjina "pridružiti" inicijativi o jedinstvenom izbornom zakonu i na taj način cjelovito regulirati način formiranja lokalne i manjinske samouprave.

se konstatira kako je u odnosu na Izvješće o provedbi akcijskog plana za 2008., 2009. i 2010. godinu napredak posebice vidljiv u području promicanja kulturne autonomije, odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu nacionalnih manjina, ostvarivanja vjerskih prava, zastupljenosti u predstavničkim i izvršnim tijelima lokalnih jedinica, te u provedbi Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015.

U istom se dokumentu navodi da još uvijek nije postignut zadovoljavajući napredak u području službene uporabe jezika i pisma nacionalnih manjina, pristupa nacionalnih manjina javnim medijima te zastupljenosti nacionalnih manjina u tijelima državne uprave, pravosudnim tijelima i tijelima uprave lokalnih jedinica. Pritom treba uvesti distinkciju na nacionalne manjine koje su taj status imale prije 1990.-ih i manjine nastale raspadom bivše države. Manjine koje su status naslijedile iz vremena bivše države tradicionalno su dobro organizirane i susreću se s manje prepreka u ostvarivanju svojih prava.

Značajan prostor za napredak postoji na području zastupljenosti nacionalnih manjina u tijelima državne uprave, pravosudnim tijelima i tijelima uprave lokalnih jedinica. Razlozi za takvo stanje pronalaze se u: a) nedostatku financijskih sredstava za nova zapošljavanja, b) neadekvatnoj obrazovnoj strukturi dijela pripadnika nacionalnih manjina, c) nedovoljnom izjašnjenju o pripadnosti nacionalnoj manjini i d) nedovoljnom pozivanju na pripadnost nacionalnoj manjini kao prednost pri zapošljavanju. Stoga se pristupilo pripremi dugoročnog plana zapošljavanja pripadnika nacionalnih manjina u tijelima državne uprave u razdoblju od

Od 2011. do 2014. godine, radi utvrđivanja realnih mogućnosti povećanja te zastupljenosti u navedenim tijelima sa sadašnjih 3,92% na 5,5%.

U mnogim jedinicama lokalne i područne samouprave pripadnici nacionalnih manjina susreću se s podzastupljenošću u upravnim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Prema podacima Ministarstva uprave iz listopada 2010. godine od 96 jedinica (u 84 općine i grada te 12 županija) u kojima je potrebno osigurati zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u upravnim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, to se pravo u cijelosti ostvaruje u njih 57. Nadalje, na dan 1. listopada 2010. godine, u navedenim je tijelima ukupno zaposleno 12.865 službenika i namještenika (10.852 službenika i 2.013 namještenika), od čega 584 (461 službenik i 123 namještenika) ili 4,54% pripadnika jedne od 22 nacionalnih manjina.

POTREBAN JE I VEĆI ANGAŽMAN SAMIH MANJINA

U odnosu na zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u predstavničkim i izvršnim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u Akcijskom se planu navodi

Teškoće vezane uz djelovanje vijeća i predstavnika nacionalnih manjina posebno su naglašene u područjima od posebne državne skrbi, u vidu ograničenih financijskih sredstava koji se za tu svrhu izdvajaju, ali i nedovoljne educiranosti članova vijeća i predstavnika te samih lokalnih vlasti. Rezultati istraživanja koje je proveo Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti pokazuju da gotovo trećina vijeća u mandatu na koji se odnosi istraživanje (2007.-2011.) lokalnim i regionalnim vlastima nije predložila niti jednu mjeru u cilju poboljšanja položaja nacionalne manjine koju zastupa. Više od dvije trećine vijeća i predstavnika niti jednom nije isticalo kandidate za dužnosti u tijelima državne uprave i tijelima jedinica samouprave, a sukladno tome o istima se nije konzultiralo.

da su u gotovo svim jedinicama samouprave statuti usklađeni s odredbama Ustavnog zakona te da je ostvarena odgovarajuća zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u predstavničkim i izvršnim tijelima. U nekim jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave zakonom zajamčena zastupljenost nije ostvarena zbog nepostojanja interesa pripadnika nacionalnih manjina za ostvarivanje prava, odnosno zbog nepostojanja uvjeta za održavanje dopunskih izbora.

Teškoće vezane uz djelovanje vijeća i predstavnika nacionalnih manjina posebno su naglašene u područjima od posebne državne skrbi, u vidu ograničenih financijskih sredstava koji se za tu svrhu izdvajaju, ali i nedovoljne educiranosti članova vijeća i predstavnika te samih lokalnih vlasti. Rezultati istraživanja koje je proveo Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti pokazuju da gotovo trećina vijeća u mandatu na koji se odnosi istraživanje (2007.-2011.) lokalnim i regionalnim vlastima nije predložila niti jednu mjeru u cilju poboljšanja položaja nacionalne manjine koju zastupa. Više od dvije trećine vijeća i predstavnika niti jednom nije isticalo kandidate za dužnosti u tijelima državne uprave i tijelima jedinica samouprave, a sukladno tome o istima se nije konzultiralo.

Uz sve gore navedeno te uz stvaranje zakonskih preduvjeta, kao i osiguranje političke klime koja pogoduje ostvarivanju prava nacionalnih manjina, u društvu je vrlo važno razviti međuetnički dijalog i toleranciju prema različitostima. Uzimajući u obzir predrasude i stereotipe koje u dijelu javnosti postoje prema određenim nacionalnim manjinama, u tom smislu posebno treba naglasiti važnost odgojno-obrazovnog sustava i medija koji u informacijskom društvu 21. stoljeća igraju dominantne uloge.

** Profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu*

ZA BOLJU MANJINSKU POLITIKU VAŽNA JE ODGOVORNOST POLITIČKIH ELITA

(Nastavak sa stranice 1)

► **Kako manjinska politika može biti u interesu i većine i manjine? Kako voditi manjinsku politiku, a da se prava manjina ne doživljavaju kao neka posebna partikularna, ekskluzivna, "nametnuta"...** prava?

Hrvatsko je društvo već stoljećima multinacionalno i multikulturalno. Povijesna činjenica da su Hrvati stoljećima imali neostvaren i nerealiziran san osnivanja i funkcioniranja vlastite nacionalne države u čitavom nizu povijesnih dionica stvarao je određene međuetničke napetosti, jer su u tim dionicama kao glavni, da tako kažemo, suparnici političkoj ideji hrvatskoga osamostaljenja bile države koje su zapravo matične države nekih nacionalnih manjina. Međutim, iskustvo Hrvatskog nacionalnog preporoda od sredine 19. st. pokazuje da je, onoga časa, kada je ideja stvaranja suvremenog građanskog liberalnog društva u funkciji stvaranja nacionalne države otvorena svima bez obzira na njihovu etničku pripadnost ta ideja doživjela potpuni procvat. Jer kada malo bolje pogledate tko su sve bili ključni ljudi Hrvatskog nacionalnog preporoda, onda ćete vidjeti da je u toj plejadi hrvatskih velikana iznimno velik broj i onih koji su etnički gledano nekog drugog porijekla. Od samog Ljudevita Gaja koji je francusko-njemačkog porijekla, Stanka Vraza koji je odnjemčeni Slovenac, Augusta Šenoe koji je odnjemčeni Čeh, Preradovića, Demetra, pa na kraju uključujući i najvećeg mecenu u povijesti hrvatske filantropije biskupa Juraja Strossmayera, zapravo vidite da su pripadnici etničkih manjina u Hrvatskoj oduvijek imali silno veliki kapacitet za stvaranje jednog suvremenog, modernog, slobodnog društva pa i u trenucima kada je to značilo stvaranje i očuvanje hrvatske nacionalne države. To se iskustvo ponavljalo i kasnije i ja bih, kao zadnje naveo iskustvo Domovinskog rata.

VIŠESTOLJETNA KONSTRUKTIVNA ULOGA MANJINSKIH ZAJEDNICA

Dakle, etnička politika nacionalno-manjinskih zajednica u Hrvatskoj u nizu slučajeva pokazuje jednu visoku dozu lojalnosti s jedne strane, ali i otvorenost prema svijetu, prema novim idejama, prema funkcionalnosti suvremenih društava i to je uvijek samo moglo ići i u korist i većinskoga naroda. Samo one dionice povijesti koje su išle za ekskluzivnim pristupom o ulozi većinskog hrvatskog naroda ili pojedinih nacionalnih manjina u neakvim povijesnim prevratima završavali su u nevjerojatno brutalnim isključivostima te

Goran Beus Richembergh

karile tu, rekao bih, višestoljetnu, konstruktivnu, konstitutivnu ulogu svih etničkih zajednica bez obzira bila većinska ili manjinska. U takvim okolnostima, pogotovo u turbulentnom političkom prostoru Balkana nije bilo jednostavno dugoročno formulirati niti politiku nacionalnih manjina, pa pretpostavljam ni političkim elitama većinskoga naroda konzistentnu politiku koja bi odgovorila na te izazove suživota i izgradnje jednog građanskoga društva u kojem etnička pripadnost neće biti važna. Međutim činjenica je da su povijesna iskustva takva kakva su navode na to da u okviru ukupnih ljudskih i građanskih prava, prava etničkih manjina ne mogu biti zanemarena, i ne mogu biti stavljena u drugi plan težom da će rješavanje temeljnih građanskih sloboda i ljudskih prava automatski riješiti i etnička, odnosno manjinska prava.

MANJINSKA PRAVA OSIGURAČ U RAZVOJU GRAĐANSKOG DRUŠTVA

► **Na koji način kapitalizirati činjenicu da Hrvatska ima bogat etnički sastav, veliki broj manjina? Kakav je značaj prava nacionalnih manjina i kako stvarati društvenu klimu koja potiče produktivno prožimanje manjinskog i većinskog stanovništva?**

Manjinska se prava nipošto ne smiju gledati kao ekskluzivna ili kao nekakva povlastica. Oni su zapravo jedan osigurač u izgradnji građanskog društva i ja se nadam da će vrlo skoro doći vrijeme kada formalno gledano osigurače tipa kvota, biranih zastupnika u Saboru, nacionalno-manjinskih predstavnika u lokalnoj i područnoj samoupravi neće ni trebati, jer će se neke stvari događati po automatizmu. Odnosno po jednom kolektivnom osjećaju odgovornosti, što i kako treba raditi da se ne ugroze elementi tog kolektivnog identiteta. Međutim, dok god je situacija ovakva kakva jest a ona je između ostaloga bremenita iskustvom narušenih ljudskih i manjinskih prava 90-godina, međuetničkih sukoba koji su pratili ratove u Hrvatskoj i u našem susjedstvu, mi moramo biti obazrivi i osjetljivi na taj korpus pitanja. A to mogu samo odgovorne političke elite koje hoće graditi jednu novu atmosferu suživota. Ali ne samo suživota jer suživot je kad jedni druge trpe, a mi trebamo stvaranje takvog društvenog, kulturnog i političkog okruženja u kojem se svi mogu afirmirati. Po prirodi stvari uvijek je manjina ta koja ulaže više energije da dokaže i pokaže svoju jednakopravnost. Ali kada se ulaže više energije, onda su i rezultati veći. No to ne treba promatrati kao neki društveni proces koji bi trebao ometati izgradnju suvremenog društva i njegovih institucija već upravo suprotno, dakle kao proces koji će društvo obogatiti i učiniti ga funkcionalnijim, bogatijim, raznolikijim i demokratskijim.

► **Kakva je uloga medija ili obrazovnog sustava na senzibiliziranju hrvatske javnosti u tim pitanjima?**

Na žalost, mislim da se tim važnim temama u sustavu javnog informiranja ne pridaje dovoljno pažnje. Nemamo ni kvalitetnih analiza o tome kako se tretiraju nacionalno-manjinske teme i pitanja u našim medijima. Kada govorimo o medijima, prije svega moramo imati u vidu javne servise, one koje plaćamo da bi svojim informacijskim, obrazovnim i dokumentacijskim programom doprinijeli boljem poznavanju društvenih fenomena ali isto tako i promociji onih skupina koje ne mogu promovirati svoje stavove, potrebe, ideje, interese preko nekih komercijalnih sadržaja. U tom smislu imamo sustav Hrvatske radio televizije na kojoj je to koliko-toliko formalizirano jer postoje emisije koje se bave nacionalno-manjinskim zajednicama i pitanjima. No jedna dobra ideja, da postoje neki formati posebnih emisija

koje će se baviti manjinskim pitanjima (kao što je to slučaj na HTV) zapravo je na izvjestan način potrošena. Naime, emisije o manjinskim pitanjima koje su namijenjene široj javnosti svode se na sadržaje prvenstveno namijenjene nacionalnim manjinama. A meni se čini da bi u prvom redu sadržaji tih programa i emisija trebali biti namijenjeni široj javnosti, jer naš primarni problem u ovom momentu nije to da li npr. Česi ili Nijemci, koji žive u Hrvatskoj, znaju što se zbiva u njihovim nacionalnim udrugama, tijelima i institucijama, već je bitno da ukupna hrvatska javnost, hrvatski građani, češku ili njemačku ili talijansku nacionalnu manjinu doživljavaju kao aktivne zajednice koje imaju što reći na planu očuvanja tradicijske kulture, očuvanja jezika, promicanja određenih kulturnih vrijednosti, razvoja odnosa sa matičnim zemljama, itd.

NEGATIVNI MEDIJSKI STEREOTIPI MOGU DOVESTI DO PRIMITIVNIH I NASILNIH REAKCIJA

Razumijevanje problema nacionalno-manjinskih zajednica ne može i ne smije se zadržati samo u njihovim vlastitim okvirima jer oni znaju koji su njihovi problemi, oni znaju što bi trebali ili željeli postići da bi se njihov društveni položaj definirao na jedan pozitivan i trajno stabilan način, ali to ne zna šira javnost. Vrlo je važno da prosječni hrvatski građanin dozna kvalitetno, atraktivno, zanimljivo i sadržajno o tome što rade nacionalne manjine u njihovom susjedstvu, u njihovom okruženju kao dio društva koje čine. Kada je riječ o drugim medijima žao mi je što kod nas u Hrvatskoj ne postoje tzv. neprofitni medijski projekti jer su oni potencijalni okvir u kojem se može artikulirati niz kvalitetnih poruka za razumijevanje i nacionalno-manjinskih, ali i ljudskih općih prava te niza drugih tema koji se teško probijaju u javne i komercijalne medije, a čemu su svojevrsan doprinos upravo projekti kao što je vaš.

Komercijalni mediji posebno su problematični jer upravo oni nameću često mnoge negativne stereotipe o pojedinim manjinama i ne samo etničkim. Komercijalizacija medijskog prostora briše senzibilnost za suptilne poruke. Ali te negativne poruke se talože u prosječnoj memoriji i stvaraju određene predrasude koje, prije ili poslije, izađu na vidjelo u nekoj ružnoj pa i brutalnoj formi koja će sutra onemogućiti kvalitetan razgovor u društvu i nerazumijevanje značajnih društvenih pitanja, a mogu izazvati čak i neke primitivne i nasilne reakcije s ozbiljnim društvenim implikacijama.

POLITIČKE ELITE NE SHVAĆAJU POTENCIJAL SOCIJALNOG KAPITALA

► **Mogu li nacionalne manjine biti pozitivni socijalni kapital hrvatskog društva?**

U Hrvatskoj je već dugo, predugo moderna jedna posebna disciplina u kojoj vi njegujete odlične zakonske propise, kvalitetne i viske standarde, ali ih u praksi ne ostvarujete. Kada je po srijedi pitanje da li su nacionalne manjine socijalni kapital, koji Hrvatska nedovoljno uvažava moramo odgovoriti potvrdno. Ali ne zato jer Hrvatska ima nešto posebno protiv nacionalnih manjina, već zato jer hrvatske političke elite uopće ne razumiju socijalni kapital u nevladinom sektoru pa tako i u ovom njegovom podsegmentu kao što je manjinska politika. Socijalni je kapital, koji leži u civilnom sektoru, nevjerojatno razvijen u zadnjih 20-ak godina. On je sada dosegao jednu razinu kada može servisirati čitav niz javnih potreba, a zapravo mu se država ne obraća. Vlast i državne institucije još uvijek ne shvaćaju potencijal

Komercijalni mediji posebno su problematični jer upravo oni nameću često mnoge negativne stereotipe o pojedinim manjinama i ne samo etničkim. Komercijalizacija medijskog prostora briše senzibilnost za suptilne poruke. Ali te negativne poruke se talože u prosječnoj memoriji i stvaraju određene predrasude koje prije ili poslije, izađu na vidjelo u nekoj ružnoj pa i brutalnoj formi koja će sutra onemogućiti kvalitetan razgovor u društvu i nerazumijevanje značajnih društvenih pitanja, a mogu izazvati čak i neke primitivne i nasilne reakcije s ozbiljnim društvenim implikacijama.

civilnoga društva, ne shvaćaju taj socijalni kapital koji leži u dobroj volji, entuzijazmu, znanju nacionalno-manjinskih, strukovnih i raznih drugih interesa i nedovoljno to koriste. Nije najvažnije samo podijeliti novac već je važno te strukture pa tako i nacionalno-manjinske uključiti u rješavanje određenih problema. Praksa je pokazivala da na jednu kunu državnog novca socijalni kapital nevladinog sektora može proizvesti pet puta veću vrijednost, a s druge strane da je ono za što je državi potrebno potrošiti sto kuna, nevladin sektor u stanju napraviti pet puta jeftinije.

► **Kako manjine mogu pomoći Hrvatskoj u EU?**

Snažna je emotivna veza pripadnika nacionalnih manjina s Hrvatskom, a to funkcionira i kao značajan promotivni mehanizam kojim nacionalne manjine nastupaju prema vani. Sjajan prostor moguće suradnje jeste kulturna suradnja između manjina i njihovih matiča, jer se kroz taj oblik suradnje i kroz razvijanje sloboda, kvalitetnog rada i života manjinskih zajednica potvrđuje se kvaliteta hrvatskog društva i vrši promocija njegovih vrijednosti prema svijetu.

MULTIKULTURALIZAM KAO PROSTOR BRŽEG NAPRETKA

Ali nacionalne su manjine, osim toga, živi most multikulturalizma koji je osnovni obrazac funkcioniranja Europske unije. Dakle, Europu je nemoguće zamisliti i ona nikad nije počivala na ideji jednog i jedinoga. Ona je zapravo ideja raznolikosti i međusobnog poštivanja. Upravo taj segment raznolikosti mi nalazimo i u našem društvu i to pokazuje da je naš kolektivni identitet gotovo jednak obrascu identiteta Europske unije odnosno onoga što danas zovemo Europom. To je ona matrica koja se puno lakše, puno jednostavnije poklapa i susreće s matricom postojeće Unije nego što mi to ovog časa možemo pojmiti i tu je prostor za jedan brz napredak i razumijevanje koji ćemo, nadam se, znati iskoristiti. Naravno, ne treba idealizirati stanje u EU. Posljednjih godina imamo niz primjera da je u pojedinim članicama zbog ksenofobije i nerazumijevanja pojedinih kulturnih posebnosti određenih skupina bilo velikih skandala (Romi u Slovačkoj, Francuskoj, ali i tretiranja nekih drugih etničkih skupina u nekim drugim EU zemljama). Postoje zemlje koje se ne znaju nositi s nekim novim elementima svoga modernog identiteta, a s druge strane postoji snažna želja, jedan visoko postavljen standard općeg očuvanja i zadržavanja ljudskih i manjinskih prava kod većine europskih zemalja. Trebamo valorizirati i afirmirati doprinos nacionalnih manjina u izgradnji ne samo jednog uskog, nacionalnog konkretnog, državnog prostora već i Europe u cjelini.

POVRATAK KAO FAKTOR GOSPODARSKOG I SOCIJALNOG RAZVOJA

Ankica Mikić*

Razmatranje povratka prisilno raseljenih osoba kao (mogućeg) faktora gospodarskog i socijalnog razvoja lokalnih povratničkih sredina, ali i države u širem smislu, nameće najmanje dvostrani pristup sagledavanju toga pitanja. Naime, s jedne se strane može postaviti pitanje nužnosti prethodnog stvaranja odgovarajućih gospodarskih i socijalnih (ali i drugih) perspektiva kao pretpostavki za donošenje slobodne odluke o povratku te za njegovu "održivost". S druge je strane moguće upitati se može li, te u kojoj mjeri i na koji način povratak utjecati na budući gospodarski i socijalni razvoj lokalnih sredina i šireg društva? Nadalje, otvara se i pitanje mogućnosti i načina mjerenja i vrednovanja povratka kao faktora gospodarskog i socijalnog razvoja te, u tom smislu, postoje li i koje su razlike između npr. "većinskog" i, "manjinskog", "urbanog" i "ruralnog", "samoinicijativnog" i, "organiziranog", "individualnog" i, "grupnog" i sl. povratka?

Čini se da je na temu povratka (kao faktora gospodarskog i socijalnog razvoja) moguće postaviti neograničeni broj međusobno povezanih i isprepletenih pitanja, ali da na ista nije uvijek moguće dati cjelovite odgovore. Naime, iole konkretniji odgovori i sagledavanje stvarnog utjecaja povratka na različite sfere društvenog života zahtijevaju provođenje sveobuhvatnog, višedisciplinarnog istraživanja lišenog svake moguće neobjektivnosti i predrasuda, što također predstavlja izuzetno složen zadatak koji još stoji pred nama.

POVRATAK ZAHTIJEVA SUSTAVNA ISTRAŽIVANJA

U cilju razmatranja povratka kao (mogućeg) faktora gospodarskog i socijalnog razvoja u Republici Hrvatskoj nužnim se nameće sagledavanje najmanje nekoliko osnovnih pitanja, poput razmjera sukobima izravno i neizravno pogođenih područja te prouzročeni posljedica; razmjera raseljavanja u 1990-tim te razmjera, dinamike i drugih ključnih značajki povratka prisilnih migranata, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost; demografskih kretanja na područjima povratka nakon povratka; pristupa imovinskim i drugim pravima; raspolaganja i upravljanja postojećim prirodnim i gospodarskim potencijalima; obnove i izgradnje stambene, prometne, energetske i drugih vrsta infrastrukture; međunacionalnih odnosa i snošljivosti te obnove povjerenja i suživota.

Oružani sukobi s početka 1990-tih potpuno su uništili ili pak značajno umanjili društvene, gospodarske i opće razvojne potencijale na područjima neposredno obuhvaćenim sukobima, već i znatno šire. Izravnim je oružanim razaranjima bila obuhvaćana polovica državnog teritorija, na kojem je živjelo nešto više od jedne trećine tadašnjeg stanovništva Republike Hrvatske.

Precizni i opće prihvaćeni podaci o razmjerima raseljavanja stanovnika Republike Hrvatske u 1990-tim, kako unutar granica države tako i izvan njih, nisu dostupni. Raspoloživi se podaci uglavnom temelje na procjenama različitih izvora. Sagledavanjem istih moglo bi se zaključiti da je, u razdoblju 1991.-1997., najveći broj interno raseljenih (unutar Hrvatske) i izbjeglih (u drugim državama) osoba mogao biti oko 950.000, što odgovara udjelu od oko 20% od ukupnog broja stanovnika Republike Hrvatske (4.784.265)

Konkretniji odgovori i sagledavanje stvarnog utjecaja povratka na različite sfere društvenog života zahtijevaju provođenje sveobuhvatnog, višedisciplinarnog istraživanja lišenog svake moguće neobjektivnosti i predrasuda, što predstavlja izuzetno složen zadatak koji još stoji pred nama. Stanovništvo čini jednu od ključnih pretpostavki za gospodarski, društveni, ali i opći razvoj neke sredine. Veliki dio sukobima i prisilnim raseljavanjem pogođenih područja Republike Hrvatske u više je navrata u prvoj polovici 1990-tih, čini se dugotrajno, a možda i nenadoknadivo populacijski devastiran. Poticanje i stvaranje preduvjeta za brojniji, "održivi" povratak raseljenih osoba i za naseljavanje stanovništva na opustošena i u drugom smislu razvojno zaostala područja logična je populacijska politika kojoj bi svako odgovorno društvo trebalo posvetiti dužnu pažnju. No, unatoč brojnim i velikim teškoćama i izazovima povratku, nemoguće je dovoditi u pitanje činjenicu da je povratak imao značajnu ulogu u gospodarskoj i socijalnoj revitalizaciji devastiranih područja, koja se, da povratka nije bilo, vjerojatno ne bi (ili ne bi u toj mjeri) dogodila.

prema rezultatima popisa stanovništva iz 1991. Oko 550.000 raseljenih bili su uglavnom građani hrvatske nacionalnosti, dok su ostatak od oko 400.000 raseljenih činili uglavnom građani srpske nacionalnosti.

Unatoč mjerama koje se na nacionalnoj i regionalnoj razini poduzimaju s ciljem konačnog zatvaranja izbjegličkog i raseljeničkog poglavlja, godine u kojima je povratak raseljenih stanovnika Republike Hrvatske dosegno svoj vrhunac su daleko iza nas. Povratak raseljenih pripadnika većinskog, hrvatskog naroda smatrao se gotovo privedenim kraju još sredinom prethodnog desetljeća. S druge strane, "manjinski" povratak, odnosno povratak raseljenih, prvenstveno izbjeglih pripadnika srpske manjine može potrajati još godinama, mada ga vjerojatno nije moguće očekivati u većem, odnosno značajnijem broju u odnosu na dosadašnji. Prema podacima iz neovisne studije o manjinskom povratku u Republiku Hrvatsku iz 2011. (Manjinski povratak u Hrvatsku - Studija otvorenog povratka), izrađenoj po narudžbi UNHCR-a, u Hrvatskoj je do kraja 2010. službeno registrirano ukupno 132.707 povratnika srpske nacionalnosti, od čega njih 23.231 povratnika koji su bili u statusu interno raseljenih osoba, dok se u sličnoj studiji objavljenoj 2007. (Održivost povratka - srpski povratnici u Hrvatskoj) navodi broj od 120.000 registriranih srpskih (manjinskih) povratnika.

VAŽNOST POPULACIJSKE POLITIKE

Stanovništvo čini jednu od ključnih pretpostavki za gospodarski, društveni, ali i opći razvoj neke sredine. Veliki dio sukobima i prisilnim raseljavanjem pogođenih područja Republike Hrvatske u više je navrata u prvoj polovici 1990-tih, čini se dugotrajno, a možda i nenadoknadivo populacijski devastiran. Poticanje i stvaranje preduvjeta za brojniji, "održivi" povratak raseljenih osoba i za naseljavanje stanovništva na opustošena i u drugom smislu razvojno zaostala područja logična je populacijska politika kojoj bi svako odgovorno društvo trebalo posvetiti dužnu pažnju.

Republika Hrvatska je poduzimala brojne političke, zakonodavne i druge mjere s ciljem sveobuhvatne obnove i razvoja ratom pogođenih područja od posebne državne skrbi. Međutim, poslijeratna praksa, koja se u nekim područjima zadržala i do današnjih dana, ukazuje na nejednak pristup povratku i naseljavanju stanovništva

Ankica Mikić

ovisno o njihovoj nacionalnoj pripadnosti. I dok su se povratak i naseljavanje napuštenih područja pogođenih ratom općenito smatrali "nacionalnim interesom", u nekim se razdobljima opravdano moglo postaviti pitanje podrazumijeva li se i "manjinski" povratak "nacionalnim interesom" ili pak predstavlja neku vrstu prijetnje istome? S tim u vezi hrvatske su vlasti godinama bile izložene brojnim kritikama međunarodne zajednice i dijela domaće javnosti, zbog diskriminacije i politike (nekada otvorene, a nekada prikrivene) otežavanja i sprječavanja "manjinskog" povratka raseljenih Srba i njihove stvarne (re)integracije.

Raseljenim je Srbima u dugom razdoblju bio onemogućen ili znatno otežan pristup vlastitoj imovini i imovinskim te drugim stečenim i zadržanim pravima, poput prava na stambeno zbrinjavanje, pomoći pri obnovi oštećenih ili uništenih stambenih jedinica, nekim socijalnim i mirovinskim pravima te pravima iz radnog odnosa i slično.

Osim dugogodišnjih problema vezanih uz povrat poljoprivrednog zemljišta u privatnom vlasništvu povratnika srpske nacionalnosti, zabilježeni su i problemi pristupa poljoprivrednom zemljištu koje su raseljeni Srbi, prije raseljavanja, godinama zakonito koristili i na čemu su temeljili svoju egzistenciju. S tim je u vezi zanimljivo

sagledati rezultate studije UNHCR-a iz 2011. godine, koji ukazuju da više od oko 80% nezaposlenih "manjinskih" povratnika živi u uglavnom ruralnim naseljima do 2000 stanovnika, te da im je jedina ozbiljnija perspektiva za neku vrstu zapošljavanja razvoj poljoprivredne proizvodnje.

DRUŠTVENA MARGINALIZACIJA POVRATNIKA BLOKIRA RAZVOJ

Nadalje, stambeno zbrinjavanje raseljenih bivših nositelja stansarskog prava srpske nacionalnosti suštinski se počinje rješavati tek 2007./2008., odnosno nekoliko godina nakon što je "većinski" povratak smatran završenim gotovo u cijelosti. Također, zabilježeni su i brojni navodi o diskriminaciji Srba pri zapošljavanju kako u privatnom, tako i u javnom sektoru.

Dugogodišnja isključenost, odnosno ograničeno ili neučinkovito sudjelovanje manjina i "manjinskih" povratnika u političkom i javnom životu nekih lokalnih sredina, ali i šire, zasigurno su se odrazili na sporost ili izostanak obnove devastirane ili izgradnje nove infrastrukture, nezadovoljavajuće prometno povezivanje te otežan pristup javnim službama i socijalnim institucijama na nekim lokalnim područjima koje karakterizira, većinom ili isključivo, "manjinski" povratak.

Ipak, svakako je nužno naglasiti postepeni trend značajnijeg unaprjeđivanja perspektiva "održivosti" već ostvarenih, ali i potencijalnih "manjinskih" povrataka u posljednjih nekoliko godina. Uklanjanjem velikog dijela nekada postojećih prepreka povratku i ostvarivanju prava raseljenih Srba te zahvaljujući, za njih, nekim pozitivnijim kretanjima na političkoj i općoj društvenoj sceni, otvorene su povoljnije perspektive za njihovu obuhvatniju (re)integraciju i uključivanje u različite sfere društvenog života.

Prepreke "manjinskom" povratku zasigurno su imale ili mogle imati dugogodišnji negativan utjecaj na njegovu "održivost", kao i na njegov (mogući) doprinos i utjecaj na različite aspekte gospodarskog i socijalnog razvoja lokalnih povratničkih sredina. Pri razmatranju "održivosti" manjinskog povratka zanimljivo je sagledati rezultate već nekoliko puta spomenute studije UNHCR-a iz 2011., koji ukazuju da u Hrvatskoj živi svaki treći registrirani manjinski povratnik, od čega njih oko 83% prebivaju u mjestu registriranog povratka.

Međutim, nikako ne treba zanemariti i činjenicu da je "održivi" povratak bio ili mogao biti veliki izazov i za pripadnike većinskog, hrvatskog naroda, naročito u povratničkim područjima u kojima nisu uspostavljene značajnije perspektive gospodarskog razvoja i zapošljavanja.

Još uvijek velika nerazvijenost i velika razina nezaposlenosti na većini pretežito ruralnih područja povratka među "manjinskom", ali dijelom i "većinskom" povratničkom populacijom, koja u nekim sredinama, odnosno mjestima povratka značajno nadmašuje državni pa čak i lokalni prosjek, zasigurno su, između ostalog, uvjetovani i dobnim te obrazovnim značajkama povratnika.

U odnosu na "manjinske" povratnike, UN-

Povratak je poticao više ili manje (ne) željene kontakte između "većinskih" i "manjinskih" povratnika, što je protekom vremena utjecalo i na više-manje uspješnu izgradnju međusobnog razumijevanja i jačanja povjerenja, poticanje suživota, suradnje i suočavanja s prošlošću te, na taj način, "normalizaciju života" u brojnim lokalnim zajednicama.

Nikako ne treba zanemariti i činjenicu da je "održivi" povratak bio ili mogao biti veliki izazov i za pripadnike većinskog, hrvatskog naroda, naročito u povratničkim područjima u kojima nisu uspostavljene značajnije perspektive gospodarskog razvoja i zapošljavanja.

HCR-ova studija ukazuje da je njih 30% starije od 65 godina, a 45% starije od 55 godina. Studija ukazuje i da je stopa službene nezaposlenosti "manjinskih" povratnika oko 68%, što je 3,6 puta više od nacionalnog prosjeka te 2,6 puta više od prosječne stope nezaposlenosti u kojima živi većina povratnika.

I VEĆINSKI NAROD TRPI ZBOG NEEFIKASNOG POVRATKA

Dosadašnje privatne inicijative i moguće investicije u pokretanje poduzetništva i otvaranje novih radnih mjesta još uvijek, čini se, ne daju dovoljan zamah ozbiljnijem gospodarskom razvoju ruralnih područja povratka. U nekim slučajevima tome doprinosi devastirana, nedovoljno obnovljena ili općenito nepostojeća prateća infrastruktura, ali i moguća pasivnost i neosposobljenost lokalnog stanovništva te nepostojanje nekih drugih kapaciteta za privlačenje mogućih investitora i iskorištavanje sredstava iz raspoloživih, a neiskorištenih domaćih i međunarodnih fondova.

Unatoč prethodno opisanom, okvirnim i vrlo sažetim, izazovima povratku, nemoguće je dovesti u pitanje činjenicu da je isti imao ulogu u značajnijoj ili manje značajnoj gospodarskoj i socijalnoj revitalizaciji povratničkih područja, koja se, da povratka nije bilo, vjerojatno ne bi (ili ne bi u toj mjeri) dogodila.

Na tim je područjima u posljednjih 15-tak godina, na primjer, obnovljeno ili izgrađeno više od 146.500 obiteljskih kuća, od čega njih oko 35% za "manjinske" povratnike (studija UNHCR). Mnoga su naselja u cijelosti ili većim dijelom obnovljena; obnovljena je ili izgrađena nova prometna, energetska i građevinska infrastruktura; značajne su minama zagađene površine razminirane; na nekim su područjima pokrenute značajnije gospodarske inicijative i sl., što je sve utjecalo ne samo na "održivost" povratka, već i na značajnije povećanje kvalitete života na nemalom broju povratničkih područja.

Također, povratak je poticao više ili manje (ne)željene kontakte između "većinskih" i "manjinskih" povratnika, što je protekom vremena utjecalo i na više-manje uspješnu izgradnju međusobnog razumijevanja i jačanja povjerenja; poticanje suživota, suradnje i suočavanja s prošlošću te, na taj način, "normalizaciju života" u brojnim lokalnim zajednicama.

Takva bi "normalizacija života", uz nastavak provođenja i uz jačanje politika pružanja neophodne potpore i pomoći slabije razvijenim područjima s ciljem ravnomjernijeg razvoja svih dijelova Hrvatske, mogla doprinijeti boljem i kvalitetnijem korištenju raspoloživih ljudskih, prirodnih i drugih resursa u interesu lokalnih, ali i šire zajednice te, u tom smislu, biti značajna karika u dugotrajnom procesu (daljnjeg) gospodarskog i socijalnog oporavka i razvoja povratničkih sredina.

** Ankica Mikić je predsjednica Centra za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoć iz Vukovara, a članak predstavlja izvadak iz šireg rada koji će biti prezentiran u završnom priručniku projekta*

Pretpostav

OD POVR

Dr. sc. Dragutin Babić*

Od završetka ratnih sukoba devedesetih godina na prostoru bivše Jugoslavije, proteklo je više od petnaest godina. Nakon teških ratnih stradanja, trauma i patnji stanovništva, uz gotovo potpuni kolaps mreže primarnih socijalnih odnosa (susjedstvo, prijateljstvo, kumstvo, bračne veze, generacijske veze i sl.), ualijedio je kraj rata 1995. g. i povratak izbjeglica i prognanika u svoja naselja. Ono što se može konstatirati uz i oko povratka jeste da se taj proces ne može svesti na njegov fizički obujam. Brojke su važne, ali kvalitativna pitanja povratka su mnogo važnija pa i presudna za geopolitičku konfiguraciju bivšeg jugoslavenskog prostora i kvalitetu življenja različitih etničkih skupina koje ga sačinjavaju. Pitanje obnove suživota, donedavno zaraćenih nacionalnih zajednica (ili barem njihovih znatnih segmenata), nameće se kao najvažnije pitanje za život nacionalnih zajednica u Hrvatskoj.

Što pokazuju iskustva s 'terena' i kako pripadnici nekih nacionalnih manjina percipiraju međunacionalne odnose u lokalnim zajednicama u kojima žive nakon rata?

KVALITETA POVRATKA NE MOŽE SE MJERITI BROJKAMA

Rat je, pored ostalih traumatičnih i destruktivnih radnji, posebno težak udarac nanio mreži primarnih socijalnih odnosa u lokalnim zajednicama. Prijeratna međunacionalna prijateljstva, susjedstva, kumstva, vršnjačke skupine pa ponegdje i bračne veze na relaciji Hrvati - Srbi, doživjeli su veliku destrukciju. Promatrajući povijesnu dimenziju hrvatsko-srpskih odnosa, uočavaju se smjene s jedne strane dužih razdoblja mira i suradnje, ali i često krvavih i tragičnih prekida s druge. I nakon Drugog svjetskog rata, te posebno izrazitih nacionalističkih pokreta (ustaštvo, četništvo), Hrvati i Srbi su djelovali na zajedničkoj paradigmi, onaj iz arsenala socijalističke ideologije, sa međunacionalnom suradnjom kao važnim elementom. Pritom je presudna bila antifašistička tradicija i Titova karizma, uz, u prvo poratno vrijeme totalitarnu, a kasnije autoritarnu kulturu obnašanja vlasti i odnosa prema stanovnicima društva/države. Kako pokazuju neka istraživanja, velika većina kako Srba tako i Hrvata, afirmativno ocjenjuju suživot Hrvata i Srba prije rata. To bi mogao, uz ostale posložene uvjete (makropolitčki aspekt prije svih), biti važan segment obnove suživota, svojevrsni socijalni kapital neophodan za rekonstrukciju mreže primarnih socijalnih veza u polju međunacionalnih odnosa između Hrvata i Srba.

Ipak, pored svega nabrojanoga, što uključuje i izrazitu destrukciju primarnih socijalnih veza na relaciji Hrvati - Srbi, ostale su očuvane neke od tih veza, a akteri su se pritom izlagali često i ne maloj opasnosti. Nije bilo lako u ratu štiti prijatelje i susjede 'one druge', 'neprijateljske' nacionalnosti (hrvatske ili srpske). A upravo se to događalo. Potvrđuju to empirijska istraživanja provedena u Zapadnoj Slavoniji, Istočnoj Slavoniji, Baniji i Dalmaciji. Rezultati provedenog empirijskog istraživanja potvrđuju prethodno tvrdnje. Tako, na pitanje, kako su se susjedi one druge nacionalnosti (Hrvati ili Srbi) ponašali prema vama u ratu, više od 10% ispitanika ističe: štiti su me! Odgovori na isto pitanje kod prijatelja su još afirmativniji, pa tako više od 15% ispitanika navodi da su ih prijatelji druge nacionalnosti, štiti. Zašto su ovo važni nalazi?

PUTAKA DO SUŽIVOTA

Empirijska istraživanja pokazuju da su unatoč teškim ratnim destrukcijama neki nukleusi primarnih socijalnih veza na relaciji Hrvati- Srbi ostali očuvani.

Zašto su ovo važni nalazi? Svakako ne zbog toga da bilo što umanje, strahote rata i destrukciju koja je pritom učinjena, kao ni krivnju i odgovornost pojedinih aktera (koja se ne može ravnomjerno rasporediti!). Ovi nalazi pokazuju koliko je otporna mreža primarnih socijalnih odnosa, koja se, uz kooperaciju i konflikte stvara desetljećima i stoljećima. Čak ni ratni sukobi ne mogu ovakve socijalne obrasce destruirati u potpunosti, ali im mogu zadati, što je i učinjeno, teške 'udarce', od kojih će oporavak trajati desetljećima. Ali ono što je ostalo može u poslijeratnom razdoblju funkcionirati kao socijalni kapital i nukleus regeneracije tih odnosa na nekoj drugoj paradigmi, pa i kao faktor pozitivne rekonstrukcije međunacionalnih odnosa.

Svakako ne zbog toga da bilo što umanje, strahote rata i destrukciju koja je pritom učinjena, kao ni krivnju i odgovornost pojedinih aktera (koja se ne može ravnomjerno rasporediti!). Ovi nalazi pokazuju koliko je otporna mreža primarnih socijalnih odnosa, koja se, uz kooperaciju i konflikte stvara desetljećima i stoljećima. Čak ni ratni sukobi ne mogu ovakve socijalne obrasce destruirati u potpunosti, ali im mogu zadati, što je i učinjeno, teške 'udarce', od kojih će oporavak trajati desetljećima. Ali i nakon mogućeg i poželjnog oporavka, sjećanja na te traume mogu biti stalna rezerva međunacionalnih odnosa, pogodna za aktiviranje i instrumentalizaciju u nekim mogućim sličnim situacijama ako bi do njih došlo. Ono što je ostalo u polju primarnih socijalnih odnosa, može u poslijeratnom razdoblju funkcionirati kao socijalni kapital i nukleus regeneracije tih odnosa na nekoj drugoj paradigmi ('prekogranična suradnja, 'regionalne veze', 'eurointegracijski procesi' i sl.).

PROŠLI SUŽIVOT KAO SOCIJALNI KAPITAL BUDUĆNOSTI

Što pokazuju rezultati empirijskog istraživanja, provedenog 2008. g.? I pored ratne zaostavštine, koja zauzima značajne segmente kolektivnog imaginarija i koja će još dugo poticati/opterećivati aktere na prostorima bivše jugoslavenske države, najveći dio ispitanika na ovo pitanje odgovara: živimo u slozi i suradnji (skoro 40%). Pritom je evidentno da postoji u ovom odgovoru velika razlika između obje populacije Srba i ostalih nacionalnomanjinskih pripadnika. Dok je kod Čeha, Slovaka i Mađara oko polovica ispitanika tako odgovorila, tek svaki peti anketirani u srpskoj populaciji dijeli takve stavove. Odgovori su očekivani i ova razlika se objašnjava ratnim ulogama, poslijeratnom pozicijom i stigmatizacijom Srba u Hrvatskoj. U naseljima na bivšim ratnim prostorima promijenjena je etnička struktura,

Kako pokazuju neka istraživanja, velika većina kako Srba tako i Hrvata, afirmativno ocjenjuju suživot Hrvata i Srba prije rata. To bi mogao, uz ostale posložene uvjete (makropolitčki aspekt prije svih), biti važan segment obnove suživota, svojevrsni socijalni kapital neophodan za rekonstrukciju mreže primarnih socijalnih veza u polju međunacionalnih odnosa između Hrvata i Srba.

a posebno i mnogo više, pozicija aktera u lokalnim zajednicama. Pobuna dijela srpske populacije u Hrvatskoj sa ciljem osporavanja suvereniteta Hrvatske na prostorima pobune, sve do otcjepljenja tih krajeva, rezultirala je protjerivanjem nersrpskog stanovništva (uglavnom etnički Hrvati). To je, uz ionako rastući hrvatski etnonacionalizam, (u čijem su imaginariju Srbi konstantno i neupitno 'remetilački faktor'), dovelo do stigmatizacije Srba i takve generalizacije koja se nije trudila praviti razliku među Srbima, definirajući ih kao 'iste'. Sve je samo pojačano nakon vojnoredarstvenih operacija 'Bljesak' i 'Oluja' 1995. g., kada se pored legitimnog inkorporiranja okupiranih teritorija u ustavnopravni poredak Hrvatske, dogodila teška devastacija prostora sa spaljenim i opljačkanim kućama. Otuda i nakon rata teškoće u komunikaciji i socijalnoj interakciji između Hrvata i Srba povratnika, što se reflektira na odgovore u kojima je, za razliku od drugih nacionalnih manjina, sloga i suradnja sa drugima u lokalnim zajednicama znatno manje prisutna.

VAŽNOST AFIRMATIVNE KULTURE SJEĆANJA

Prema regijama, ovakav tip odgovora koji uključuje veći stupanj međunacionalne komunikacije i njezinu izrazitiju kvalitativnu dimenziju, prisutniji je u Zapadnoj i Istočnoj Slavoniji, dok je takav socijalni obrazac manje izražen u Zagrebu te Dalmaciji i Gorskoj Hrvatskoj. Još dva odgovora su izrazitije zastupljena: živimo ravnodušno jedni pored drugih i ne volimo se, ali se podnosimo. Ravnodušnost prema susjedima ukazuje da kod dijela populacije postoji trpeljivost ali ne i empatija za 'one druge'. S obzirom na traumatična ratna iskustva, znatan udio ovakvih odgovora indicira na sociopsihološki ambijent u kojemu se akteri ne žele previše opterećivati nacionalno drugačijima, a mir i svoje aktivnosti

pretpostavljaju međunacionalnoj komunikaciji. Ima i izravnijih odgovora, u kojima su emocije uključene. To su oni ispitanici koji podnošenje drugih povezuju sa negativnim emocijama prema njima. Ustavni poredak i njegovo poštivanje, ovdje su dominantni, a oni drugi nisu baš poželjni za komunikaciju, iako ih u okviru demokratskog poretka treba znati podnositi. Oba odgovora najzastupljenija su kod obje populacije ispitanika Srba. Ratni razlozi su uvelike uzrokovali ovakve stavove, a upravo ovi odgovori pokazuju koliko je opterećenja prisutno u procesu socijalne rekonstrukcije lokalnih zajednica i vraćanja njihove multinacionalne dimenzije, posebno one hrvatsko-srpske. Prema regijama, krajnji stavovi sa negativnim emocijama prema drugima (ne volimo se, ali se podnosimo), najviše su prisutni u Dalmaciji, a zatim u Zagrebu. I dok je za Dalmaciju karakteristično traumatično ratno naslijeđe (granatiranje Šibenika, Zadra, etnički incidenti nakon završetka rata uglavnom nad povratnicima srpske nacionalnosti), Zagreb se i u ovim odgovorima prepoznaje kao veliki grad u kojemu postoje problemi otuđenja i manje intenzivne komunikacije od one u manjim mjestima.

Dragutin Babić

Za nacionalni identitet sjećanje je vrlo značajno. Rezultati empirijskog istraživanja pokazuju da su sjećanja aktera na prijeratni suživot različitih nacionalnosti u Hrvatskoj još uvijek živa i prisutna. Velika većina ispitanika afirmativnim odgovorima potkrepljuje pretpostavke istraživača o razvijenom suživotu u prijeratnom razdoblju. Od regija u istraživanju, Zapadna i Istočna Slavonija još više od Zagreba i Dalmacije, baštine tradiciju suživota, iako regionalne razlike nisu velike. Više od polovice ispitanika ističe u svojim odgovorima da im je nacionalnost bila jednako važna prije rata i u vremenu anketiranja (2008. g.). Ovakvi odgovori govore u prilog razumijevanju nacionalnog identiteta kao nečeg trajnog i konstatnog.

I na kraju, kakva kultura sjećanja je potrebna Hrvatskoj? Potrebno je prevrednovanje prošlosti i afirmacija vrijednosnog sustava u kojemu će ljudska prava, prava kolektiva, ali i pojedinaca biti vrijednosti iznad svih. Posebno je važan kritički odnos prema prošlim događajima, naročito onima iz Drugog svjetskog rata te iz ovog posljednjeg, ratnog sukoba iz devedesetih. Zašto baš ta dva događaja? Zato jer su u komunikacijskom sjećanju, to još uvijek 'žive' rane, ali i pogodan resurs za instrumentalizaciju u političke svrhe i manipulaciju stanovništva za različite, često i manipulative ciljeve. U sferi nacije i nacionalnog, takvo će prevrednovanje biti vrlo teško, što različiti procesi poslije rata najbolje

Pored ratne zaostavštine, koja zauzima značajne segmente kolektivnog imaginarija i koja će još dugo poticati/opterećivati aktere na prostoru bivše jugoslavenske države, najveći dio ispitanika na ovo pitanje odgovara: živimo u slozi i suradnji (skoro 40%). Pritom je evidentno da u ovom odgovoru postoji velika razlika između obje populacije Srba i ostalih nacionalnomanjinskih pripadnika. Dok je kod Čeha, Slovaka i Mađara oko polovica ispitanika tako odgovorila, tek svaki peti anketirani u srpskoj populaciji dijeli takve stavove. Odgovori su očekivani i ova razlika se objašnjava ratnim ulogama, poslijeratnom pozicijom i stigmatizacijom Srba u Hrvatskoj. U naseljima na bivšim ratnim prostorima promijenjena je etnička struktura, a posebno i mnogo više, pozicija aktera u lokalnim zajednicama.

pokazuju. Etnički oblik nacije, sa percepcijom nacionalne zajednice kao zajednice 'rođenja i krvi', posebno je nepogodan za navedenu, a potrebnu kritičku objekciju. Stoga, još veća pažnja treba biti usmjerena na sekundarnu socijalizaciju i kulturalno pamćenje. Školski sustav, pravosuđe, mediji i drugi segmenti institucionalnog ustroja hrvatskog društva i agensi sekundarne socijalizacije, trebaju biti tako organizirani i programski posloženi da mogu kritički opservirati i interpretirati, složena, često vrlo turbulentna i po posljedicama destruktivna i teška povijesna razdoblja. Pritom, etnička isključivost, netolerancija i etnocentrizam trebaju biti zamijenjeni multinacionalnom paradigmom, tolerancijom i uključivanjem svih aktera u društvo, bez obzira na njihova (sub)identitetska obilježja, od rodnih, dobni, vjerskih, klasnih i nacionalnih.

Još veća pažnja treba biti usmjerena na sekundarnu socijalizaciju i kulturalno pamćenje. Školski sustav, pravosuđe, mediji i drugi segmenti institucionalnog ustroja hrvatskog društva i agensi sekundarne socijalizacije, trebaju biti tako organizirani i programski posloženi da mogu kritički opservirati i interpretirati, složena, često vrlo turbulentna i po posljedicama destruktivna i teška povijesna razdoblja. Pritom, etnička isključivost, netolerancija i etnocentrizam trebaju biti zamijenjeni multinacionalnom paradigmom, tolerancijom...

• Dragan Babić znanstveni je savjetnik na Institutu za migracije i narodnosti u Zagrebu. Tekst se temelji na rezultatima anketnog istraživanja koje je obavljeno u proljeće i jesen 2008. g. na prostorima Zapadne Slavonije, Istočne Slavonije, grada Zagreba te Dalmacije i Gorske Hrvatske. Istraživanje je provedeno na uzorku od 1086 ispitanika. Ispitanici su za potrebe istraživanja razvrstani u slijedeće varijable: nacionalnost (Česi, Mađari, Slovaci, Srbi na bivšim ratnim prostorima, Srbi izvan bivših ratnih prostora), regionalna pripadnost (Zapadna Slavonija, Istočna Slavonija, Dalmacija i Gorski kotar, Zagreb). U istraživanju je korišten anketni upitnik sastavljen od 40 pitanja zatvorenog tipa.

Intervju s prof. dr. Dinkom Čorkalo Biruški koja je (uz prof. dr. Deana Ajdukovića) koautorica istraživanja zagrebačkog Filozofskog fakulteta o promjenama stavova o školovanju u Vukovaru koje je realizirano u razdoblju 2001.- 2011. godine

ŠKOLA KAO ČINILAC SOCIJALNOG OPORAVKA PODIJELJENOG GRADA

Pokušavajući odgovoriti na pitanja može li i kako obrazovni sustav doprinijeti socijalnom oporavku jedne multietničke zajednice bremenite teškoćama rata i poraća u Vukovaru se već 10 godina provodi sustavno istraživanje funkcioniranja obrazovnog sustava. Rezultati pokazuju da je moguće otvoriti razgovor o tome kako djecu integrirati i kako im omogućiti jedno drugačije tumačenje stvarnosti gdje podjele nisu jedina mogućnost već gdje funkcioniraju norme zajedništva, međusobnog uvažavanja, priznavanja i interkulturalnosti.

► **Koje ste stavove o školovanju u Vukovaru istraživali?**

Stavove učenika i roditelja mjerili smo u tri vremenske točke: 2001., 2007. i 2011. godine i to u sedam područja: a) stav prema obrazovanju kao putu za ostvarivanje važnih životnih vrijednosti, b) stav prema školskoj integraciji, c) prema socijalnoj integraciji djece izvan škole, d) toleranciju prema različitostima, e) prema asimilaciji nacionalnih manjina, f) prema nekim razlozima odvojenog školovanja djece koji se mogu pripisati posljedicama postojećih etničkih odnosa, te g) stav prema tri različita oblika manjinskog obrazovanja koji su predviđeni zakonima RH.

► **Koliko je sudionika, učenika, nastavnika i roditelja sudjelovalo u Vašem istraživanju?**

U ispitivanju 2001. godine sudjelovalo je 718 učenika i učenica osnovnih i srednjih škola u Vukovaru, 953 njihova roditelja i 113 nastavnika nacionalne grupe predmeta. To su bili učenici 6. i 8. razreda osnovnih škola te učenici 2. razreda srednjih škola. Sljedeće istraživanje iz 2007. godine uključilo je 703 učenika osnovnih i srednjih škola, 849 njihovih roditelja te 88 nastavnika. Ovoga puta uključeni su i učenici prvih razreda srednjih škola. Ispitivanje se iz 2011. godine odnosilo na 696 učenika i 949 njihovih roditelja, tako da je praktički uključena cjelokupna populacija učenika 6. i 8. razreda osnovnih škola u Vukovaru koje imaju nastavu na hrvatskom i srpskom jeziku i pismu kao i cjelokupna populacija učenika 2. razreda sred-

Dinka Čorkalo Biruški

njih škola. Nastavnici nisu obuhvaćeni ovim posljednjim istraživanjem, ali treba istaći da se već prije pokazalo kako upravo nastavnici imaju najpozitivnije stavove.

► **Koji su najznačajniji zaključci vašeg istraživanja?**

Opći je zaključak da je kod učenika i njihovih roditelja u oba jezična programa došlo do promjena u većini stavova tijekom 10 godina. No, te su promjene male, a pogotovo u razdoblju od 2007. do 2011. godine, što pokazuje da su stavovi stabilizirani. Prosječne vrijednosti stavova pokazuju da postoji prostor za daljnju promjenu u pogledu veće socijalne integracije djece, povećanja tolerancije na različitosti i smanjivanja razlike između većine i manjine kada je riječ o stavu prema asimilaciji manjina.

IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI VAŽAN PROSTOR POVEZIVANJA

► **Koliko škole mogu doprinijeti promjeni tih stavova?**

Škola je kao jedan od najznačajnijih socijalizacijskih agensa idealan prostor za postizanje ovih promjena kao ambijent u koji su uključena sva djeca, škola je siguran prostor i u njemu su djeca jednaka i ravnopravna. Ostavljajući po strani pitanje je li zajedničko školovanje djece u istim razredima presudno za socijalne odnose djece, u prvi plan dolazi mogućnost realizacije drugih, izvannastavnih

ZAJEDNIČKI I GRUPNI IDENTITET

Obrazovanje je jedan od glavnih mehanizama prenošenja i nacionalnog i pojedinačnih etničkih identiteta na nove generacije. Zbog toga je važno sačuvati visoku razinu prava i nacionalnih manjina na oblike školovanja kojima će se to osigurati. Međutim, rezultati istraživanja u Vukovaru upućuju na to da odrasli stanovnici grada odijeljeno školovanje djece vide kao veliku prepreku uspostavi boljih odnosa između Hrvata i Srba. No, prilikom razvijanja zajedničkog identiteta važno je da se niti jedna grupa ne mora odreći svojega grupnog identiteta.

aktivnosti učenika, pa i roditelja. To omogućava njihovo međusobno povezivanje kao osoba, a ne ponajprije kao pripadnika etničke grupe te stvara uvjete za uspješniju izvanškolsku socijalnu integraciju učenika, što postaje sve važnije i učenicima i roditeljima. Nužan je znatno snažniji i sustavan rad na približavanju grupa i njihovih stavova u pogledu socijalne integracije, multikulturalnosti i tolerancije.

► **Istraživanje je trajalo 10 godina. Je li zajednica koju ste istraživali spremna za veće pomake?**

Pomaci do kojih smo došli nisu veliki, ali su značajni jer zajednica pulsira na jedan važan način koji poručuje da je spremna za jedan novi Vukovar, ja bih rekla za neki drugačiji Vukovar, za grad koji će odisati zajedništvom. U svim tim koracima potrebna je pomoć stručnjaka i iskazana je želja da politika više ne diktira život. Završna konferencija o našem istraživanju uključila je i 4 radionice: za učenike, roditelje, nastavnike te ravnatelje i stručne suradnike, koji su razmatrali načine kako škola može biti prostor socijalne integracije. Razgovaralo se o opcijama i mogućnostima i nužnoj potrebi izbora kao načina mogućnosti donošenja odluke. Ako nemate izbor, onda se krećete u suženim okvirima, koji vam ne omogućavaju da donesete informiranu, odgovornu i samostalnu odluku.

DO JEDINSTVENOG GRADA KORAK PO KORAK

► **Kakva ste još poboljšanja zamijetili?**

Opet želim naglasiti stav da izvannastavne aktivnosti u školama mogu biti zajedničke i da se organiziraju kao interes i potreba učenika, a ne pripadnika etničkih zajednica, što može biti osnova za socijalnu integraciju. Potrebu za većim brojem zajedničkih aktivnosti jasno su istaknuli sami sudionici radionica. Došlo je i do poboljšanja u međuljudskim odnosima u kolektivima škola i među djecom. Spomenuta su uzajamna prijateljstva i ljubavne veze, djeca se više druže. Postoji želja da se prostor škole upotrijebi za promoviranje višejezičnosti, multikulturalnosti i vrijednosti zajednice kao i potreba za dodatnom edukacijom nastavnika i djece u promociji tolerancije i multikulturalnosti.

► **Vukovar je etiketiran kao grad podijeljenih škola, kako tu unaprijediti društvenu zajednicu odnosno olakšati socijalnu integraciju?**

To može izgledati tako, ali ne daje pravo za pesimizam. Jako je važno ne praviti problem oko specifičnih prava manjina na posebne oblike obrazovanja na svojem jeziku. Politika odnosno politička instrumentalizacija mora se maknuti iz škola, te treba omogućiti da obrazovanje odgovori na potrebe zajednice, odnosno djece i njihovih roditelja. Svaki roditelj mora imati pravo izbora o školovanju svojega djeteta. Ako je strategija imati jedinstven grad, tada snage trebaju biti usmjerene korak po korak na ulaganje u one resurse koji će omogućiti da grad profunkcionira. Vukovar ima mlade ljude koji žele, znaju i hoće, ali ima i ljude s pozitivnim iskustvima koji to iskustvo mogu prenijeti i primijeniti te je potrebna jasna podrška svih političkih instanci da se takvi integracijski procesi osnaže.

► **Kako pojačati kontakte djece iz različitih etničkih zajednica u školi i izvan nje?**

Kada škola počne pulsirati na drugačiji način i tako postane sigurno mjesto, tada se taj prostor može iskoristiti i za promicanje onih vrednota i normi na kojima želimo da hrvatsko društvo u cjelini funkcionira. To je prije svega multikultu-

SOCIJALNA OBNOVA ZAJEDNICE

Procesi kojima se nakon stradanja zajednice njezino socijalno funkcioniranje podiže na višu razinu odnosa naziva se socijalna obnova ili socijalna rekonstrukcija zajednice. Pri tome nije riječ u prvom redu o obnavljanju starih odnosa između pojedinaca i grupa koji su bili u sukobu, nego o stvaranju novih obrazaca odnosa među onima koji su odlučili živjeti u pogođenoj zajednici. Socijalna je obnova zajednice preduvjet za povećanje njezine učinkovitosti. Ključno je nastojanje da se zadovolje zajedničke, a ne samo posebne potrebe grupa u zajednici, jer je u protivnome to izvor sukoba koji smanjuje učinkovitost zajednice.

ralnost, slobodno izražavanje ljudskih i etničkih prava, uzajamno uvažavanje i tolerancija te njegovanje zajedništva, što ukupno gledano i Hrvatsku kao malu državu vodi u zajednicu europskih država. Djeci su potrebni zajednički sportski klubovi, provođenje zajedničkih slobodnih aktivnosti, zajednički izleti, matinalne zabave, koncerti. To su aktivnosti za koje oni imaju zajednički interes i koje će im omogućiti da se upoznaju i zbliže, a ne činjenica pripada li netko njihovoj etničkoj grupi ili ne.

NASTAVNICI VAŽAN AKTER PROMJENA

► **Politika vlada još uvijek svim segmentima društva u Vukovaru, još se uvijek govori o asimilaciji i segregaciji. Može li se to uopće prevazići?**

Sigurno je da će još dugo postojati takvi problemi, ali je pitanje jesu li takva mišljenja u većini ili ne. Naše je istraživanje i rad u radionicama pokazalo da više ne govorimo o asimilaciji ili segregaciji, nego o tome kako djecu integrirati. Ne da li, nego kako! Ako nastavnici mogu biti akteri promjene, onda je to čvrsto uporište, snažna institucija i snažan socijalizacijski adut koji može uvesti neka druga pravila gdje će djeca dobiti priliku za neko drugačije tumačenje stvarnosti. Djeca bi tako mogla kritički promišljati o stvarnosti u kojoj odrastaju i uvidjeti kako podjela nije jedino što je moguće, već da je moguće funkcionirati na normi zajedništva, međusobnog uvažavanja, priznavanja i interkulturalnosti.

► **Ako odrasli, koji imaju iskustvo predratnog zajedništva, nisu ostvarili veći pomak, kako to očekivati od djece koja nemaju takvo iskustvo?**

Istraživanje je pokazalo da je kod djece zabilježen manji pomak u zbližavanju, ali ga moramo cijeniti, jer je postignut u uvjetima podijeljene sredine i moramo ga poticati. Škola može biti mjesto koje će im pomoći da se razvijaju kao zrele ličnosti koje će na temelju vrijednosti pojedinca birati ljude, a ne temeljem "zasluge" ili "mane" po rođenju. Djeca i ne znaju za drugačiju nego samo za podijeljenu sredinu i za to ona i ne mogu činiti drugačije; odrasli su ti koji imaju odgovornost promovirati i prenositi vrednote društva. Našem je skupu u Vukovaru prisustvovala i pravobraniteljica za djecu koja je prepoznala problem i iskazala zabrinutost što djeca imaju negativnije stavove prema drugim etničkim skupinama nego roditelji, te pokazuju negativnija međuetnička ponašanja. Stoga si je stavila u zadatak monitoriranje načina na koji se ostvaruju dječja prava kada je riječ o procesima socijalne integracije.

Intervju s Zvonkom Agičićem
predsjednikom uprave
Tesla štedne banke

BANKA ZA OBNOVU I RAZVOJ POVRATNIČKIH SREDINA

Ne mora se posebno napominjati važnost pomoći koju bi trebala osigurati država putem stimulativnih mjera i olakšica, kako onim administrativnim tako i poreznim za investitore izvana, zatim povlaštenim kreditima, subvencijama kamata i ostalim potporama koje povratnici-poduzetnici mogu ostvariti pri nadležnim institucijama. Međutim, i pored toga temeljni je problem uobličavanje, oblikovanje poduzetničke ideje za koju se traži investitor ili banka. Upravo se tu vidi uloga Tesla banke koja nerijetko pomaže klijentima u oblikovanju njihovih ideja putem stručnih suradnika, kako u poljoprivrednoj proizvodnji tako i u poduzetništvu. Pa čak i ako projekt nadilazi mogućnosti financiranja od strane Tesla banke, nastojat će se naći rješenje u smislu angažiranja sredstava iz programa HBOR-a, stranih razvojnih agencija i predpristupnih fondova Europske unije.

► **S obzirom na niz ozbiljnih socijalnih i gospodarskih teškoća s kojima se suočavaju povratnici i povratničke sredine kakav je potencijalna uloga Tesla štedne banke?**

Tesla štedna banka d.d. je nastala sredinom protekle godine stjecanjem većinskog udjela od strane Fonda za razvoj AP Vojvodine u tadašnjoj A štednoj banci malog poduzetništva. Dodatnom dokapitalizacijom štedne banke, značajniji dioničari postali su Razvojni fond Republike Srbije i trgovačka društva Zvijezda, Končar, Sladorana Županja, te jedan broj malih dioničara. Trenutno, Tesla štedna banka raspolaže osnivačkim kapitalom od 32,7 milijuna kuna te dodatnim hibridnim depozitima u iznosu 4,25 milijuna kuna. Poslovnim planom banke u 2012.g. predviđene su još dvije faze dokapitalizacije kojima bi se do konca ove godine osiguralo dodatnih 40 do 50 milijuna kuna. Na taj način omogućio bi se daljni razvoj i pružanje bankarskih usluga i kvalitetnija obrada tržišta. Konkretnije, bit ćemo u mogućnosti otvoriti i prvu poslovnicu u Zagrebu, te zadovoljiti sve veću potražnju za kreditnim programima koje poduzetnici i poljoprivrednici putem kvalitetnih poslovnih projekata zatraže od nas.

Poznato je da su strateški ciljevi banke zbog kojih je i osnovana, poticanje obnove i razvoja gospodarstva i poljoprivrede u ratom uništenim krajevima te stvaranje uvjeta za povratak izbjeglih osoba i to kroz kreditiranje programa za malo i srednje poduzetništvo

stručnim udrugama, tehnološkim parkovima i sličnim institucijama, inicirati i organizirati nove oblike edukacije, prenošenja stručnog znanja i prekvalifikacije za potrebne projekte od interesa za povratnike i domicilno stanovništvo. I na kraju, nužno je inicirati i kontakte s razvojnim državnim i stranim agencijama kako bi se putem poticajnih mjera i namjenskih sredstava proces ubrzao i uspješnije realizirao.

► **Kako investicije u povratničke sredine mogu pokrenuti razvoj i kako bi se povratničke sredine trebale organizirati da privuku investicije?**

Objektivno, do većih investicija u povratničke sredine vrlo je teško doći. Naime, investicije koje podrazumijevaju ulaganja u infrastrukturu, dakle prometnu i komunalnu, kao i veća kapitalna ulaganja u tzv. greenfield investicije u prvom redu ovise o jasnoj strategiji države i nizu razrađenih poticajnih mjera i olakšica za potencijalne investitore, koje su za sada izostale. Drugo, potrebno je osigurati visokostručnu radnu snagu kao i stručnjake raznih zanimanja, što je također jedan od nedostataka ovih sredina, jer je demografski problem u ovim sredinama najizraženiji i na tome će država također morati poraditi, inače će dugoročno ova područja potpuno opustjeti. I treće, same sredine, iako same za sebe ne mogu učiniti previše, tamo gdje postoji određeni nukleus, makar minimalne organiziranosti i volje, trebaju poraditi na razvojnim planovima za ta područja i putem svojih predstavnika tražiti veći angažman državnih institucija, zainteresiranih europskih institucija i na kraju finansijskih institucija i direktnih investitora.

BOGATA LEPEZA BANKARSKIH USLUGA

► **Čime su povratničke sredine blokirane u svom razvoju i na koji im način može pomoći država, ali i gospodarstvo, banke, pa i investitori izvana?**

Nažalost, na razini države samo na deklarativnoj razini postoji politika ekonomskog razvoja tih krajeva i to više zbog obveza prema međunarodnoj zajednici, a ne radi srtvarne operativne provedbe za što sustavni i konkretni planovi nisu ni izrađeni. Doneseni zakoni, institucionalni okviri i poticajne mjere nisu same po sebi bile do-

Većina naših poljoprivrednih programa kao npr. uzgoj ljekovitog bilja, proizvodnja meda, govedarstvo, ovčarstvo i kozarstvo, proizvodnja mlijeka, uzgoj bobičastog voća, povrća i slično, mogu se veoma brzo realizirati jer se ne radi o kompleksnim investicijskim programima, te se kao korisnici mogu javiti i ljudi zrelije dobi koji ih s uspjehom mogu realizirati, ali time i potaknuti veći interes i stvoriti preduvjete za povratak mlađe populacije, što nam i jeste krajnji cilj kako bi i sebi stvorili bazu klijenata na duži rok.

voljne za privlačenje domaćih i inozemnih ulagača. S druge strane povratnici, pa ni lokalno stanovništvo nemaju dovoljno sredstava, često ni potrebnih znanja da pokrenu proizvodnju bilo u području poduzetništva ili agrara kako bi osigurali novo zapošljavanje i ekonomski razvoj povratničkih sredina. Ne mora se posebno napominjati važnost pomoći koju bi trebala osigurati država putem stimulativnih mjera i olakšica, kako onim administrativnim tako i poreznim za investitore izvana, zatim povlaštenim kreditima, subvencijama kamata i ostalim potporama koje povratnici-poduzetnici mogu ostvariti pri nadležnim institucijama. Međutim, i pored toga temeljni je problem uobličavanje, oblikovanje poduzetničke ideje za koju se traži investitor ili banka. Upravo se tu vidi uloga Tesla banke koja nerijetko pomaže klijentima u oblikovanju njihovih ideja putem stručnih suradnika, kako u poljoprivrednoj proizvodnji tako i u poduzetništvu. Pa čak i ako projekt nadilazi mogućnosti financiranja od strane Tesla banke, nastojat će se naći rješenje u smislu angažiranja sredstava iz programa HBOR-a, stranih razvojnih agencija i pretpristupnih fondova Europske unije.

► **Kako banke, a posebno Tesla štedna banka, mogu pomoći razvitku područja od posebne državne skrbi na kojem je povratničko stanovništvo uglavnom u zreloj dobi?**

Tesla štedna banka ostvaruje svoje razvojne strateške ciljeve putem programa po sistemu tzv. klastera koje aktivno nudi povratnicima i ostalom stanovništvu, posebice na područjima od posebne državne skrbi. Naime, da pobliže pojasnim, banka za korisnika programa - bilo poduzetnika ili obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo - priprema i nudi cjelokupni projekt i podršku u realizaciji istoga. Podrška se sastoji u povezivanju klijenta s dobavljačima potrebne tehnologije, sirovina i sl., organiziranju edukacije i stručne pomoći kao i praćenja u provedbi projekta, pružanju te osiguranju potrebnih kreditnih linija, te konačno ugovaranje otkupa ili plasmana njihovog konačnog proizvoda na tržište. Klijent u opisanom slučaju mora banci pružiti i određene instrumente povrata kredita, hipoteke ili druga jamstva, te organizirati rad ljudskih resursa u izvedbi projekta. Većina naših poljoprivrednih programa kao npr. uzgoj ljekovitog bilja, proizvodnja meda, govedarstvo, ovčarstvo i kozarstvo, proizvodnja mlijeka, uzgoj bobičastog voća, povrća i slično, mogu se veoma brzo realizirati jer se ne radi o kompleksnim investicijskim programima, te se kao korisnici mogu javiti i ljudi zrelije dobi koji ih s uspjehom mogu realizirati, ali time i potaknuti veći interes i stvoriti preduvjete za povratak mlađe populacije, što nam i jeste krajnji cilj kako bi i sebi stvorili bazu klijenata na duži rok.

PARTNERSTVO KAO POLUGA RAZVOJA

► **Koje konkretne programe potpore možete ili namjeravate ponuditi u obnovi**

Zvonko Agičić

te za obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Pri tome će banka u okvirima mogućnosti usmjeravati sredstva domaćih i inozemnih institucija u nerazvijena i zanemarena područja radi uravnoteženja regionalnog razvitka te će poticati međuregionalnu suradnju tvrtki iz Hrvatske s tvrtkama iz susjednih država, a posebno iz Srbije i BiH.

POTICATI RAZVOJ RATOM UNIŠTENIH KRAJEVA

► **Na koji način Tesla štedna banka može i planira pomoći povratničkim sredinama?**

Svjesni smo da to neće biti lak zadatak. Tesla banka po svom konceptu i poslovnom modelu ima specifičnu ulogu "iniciranja i stvaranja preduvjeta" za sustavnu revitalizaciju povratničkih sredina i stvaranje baze klijenata kao uvjeta uspješnog funkcioniranja i dugoročnog razvoja tih sredina ali i same banke. Naime, u svrhu priprema za rad po poslovnom konceptu i usvojenju strategiji, a pogotovo stoga što se radi o specifičnim sredinama koje su već dugi niz godina zapostavljene, Tesla banka će dijelom sama, ali i u suradnji s drugim institucijama i lokalnim zajednicama poduzeti niz aktivnosti, nužnih da bi ovako zamišljen poslovni model mogao funkcionirati i ostvarivati zacrtane ciljeve. To su u prvom redu kontakti i prezentacije koncepta rada i kreditnih programa banke lokalnim zajednicama, zatim poticanje izrade operativnih programa razvojnih regionalnih/ lokalnih planova, potom provođenje ankete zainteresiranog lokalnog stanovništva i potencijalnih povratnika za razvojne projekte i, što je izuzetno važno, u koordinaciji s razvojnim agencijama, agronomskim fakultetima i

U provedbi i ponudi naših programa, i u zajedništvu s našim partnerima, intenzivno razgovaramo i pregovaramo s predstavnicima društvene zajednice kako bismo unaprijed osigurali razne oblike subvencija ili sredstva potpore za ovu svrhu te na taj način znatno umnožili sredstva i, što je najvažnije za krajnje korisnike, po povoljnijim uvjetima nego ostale poslovne banke.

razviku gospodarstva na područjima koja su stradala u ratu?

Tesla štedna banka nije državna institucija niti fond kojoj je osnovna namjena davanje potpore ili bespovratnih sredstava za područja stradala u ratu, već je ipak poslovna banka kojoj je osnovna djelatnost uzimanje depozita i davanje kredita prema tržišnim uvjetima, a poslovanje je strogo regulirano zakonskim propisima. Međutim, ponuda naših prethodno opisanih kreditnih programa u kombinaciji sa državnim, županijskim, općinskim i/ili s inozemnim oblicima potpore dat će svakako najbolje efekte. U provedbi i ponudi naših programa, i u zajedništvu s našim partnerima, intenzivno razgovaramo i pregovaramo s predstavnicima društvene zajednice kako bismo unaprijed osigurali razne oblike subvencija ili sredstva potpore za ovu svrhu te tako umnožili sredstva i, što je najvažnije za krajnje korisnike, po povoljnijim uvjetima nego ostale poslovne banke.

► Kako motivirati lokalne vlasti da 'prigrle' povratničke projekte, jer bi oni mogli biti korisni i za većinsko i za manjinsko stanovništvo?

Upravo opisana strategija te zajednički nastup klijenata i banke prema lokalnim vlastima može polučiti optimalne rezultate. Već postoje primjeri gdje je lokalna vlast našla interes u podršci projekata koji značajnije pridonose zapošljavanju manjinskog, pa i većinskog stanovništva te sveukupnom razvoju njihovih područja. Ali tek smo na početku ovog procesa koji zahtijeva jako veliki angažman i banke i lokalnih vlasti, kao i sredstava kojima bi se financirali povratnički projekti.

► Može li Tesla banka postati i svojevrsna poveznica s državama u regiji, a posebice na privlačenju investitora koji bi na ratom stradala područja došli iz Srbije ili BiH i ulagali u Hrvatskoj?

S obzirom na postojeću i planiranu strukturu naših dioničara, svakako ćemo biti u poziciji da povezujemo zainteresirane klijente i partnere, poduzetnike i banke iz regije. U tom smo smislu već poduzeli određene korake te smo načelno s jednom stranom bankom bilateralno dogovorili projekt koji će olakšati protok sredstava među državama regije. Što se tiče većih investicija koje bi potencijalno došle iz Srbije i BiH, prvenstveno vidim našu banku kao poveznicu u realizaciji tih investicija, bilo putem kapitalnih ulaganja, bilo praćenjem investitora kao njihova poslovna banka u Hrvatskoj.

Intervju s dr. sc. Slobodanom Uzelcem, bivšim potpredsjednikom hrvatske Vlade i predsjednikom novoosnovanog Foruma za selo

RAZVITAK RURALNIH PODRUČJA U INTERESU JE ČITAVOG HRVATSKOG DRUŠTVA I U FUNKCIJI POBOLJŠANJA KVALITETE ŽIVOTA POV RATNIČKIH SREDINA

Prošle godine u Zagrebu osnovani Forum za selo želi se baviti problemima obnove, razvitka i stvaranja kvalitetnijeg života, pogotovo, u ratom pogođenim selima odnosno ruralnim područjima RH. Razvitak ruralnih područja jeste iznimno važan, ali ne samo s aspekta povratnika već za ukupan razvitak hrvatskoga društva, a povratnici i povratnički projekti mogu biti važan dio tog razvoja.

► Koji su osnovni ciljevi osnivanja Foruma?

Forum je osnovan sredinom prošle godine u Zagrebu, u sjedištu Hrvatskog kulturnog društva "Napredak". Forum nema osobito brojno članstvo, ali su iza njegova osnivanja stali brojni uglednici iz različitih područja javnoga života RH među kojima su znanstvenici, umjetnici, poduzetnici i novinari... Cilj je zagovaranje podizanja kvalitete života na selu i to u svim aspektima, u jednom cjelovitom smislu: infrastrukturnom, gospodarskom, materijalnom i kulturnom. Pored predsjednika, Forum za selo ima i tri potpredsjednika: poduzetnika Josipa Leku vlasnika ribogojilišta u okolici Otočca, umjetnicu dizajnericu Laticu Ivanišević te dr. sc. Zvonka Medvedovića, stručnjaka i znanstvenika iz područja ekonomije. Tajnica Foruma je prof. dr. Jasmina Havranek ravnateljica Agencije za znanost i visoko obrazovanje. To sve ukazuje na visoko kvalitetan kadar koji se želi posvetiti unaprjeđenju života na selu. Posebna nam je čast što je među nama osnivačima i predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti prof. dr. sc. Zvonko Kusić.

Slobodan Uzelac

SELO KAO FAKTOR NOVE ŽIVOTNE KVALITETE

► Koliko je razvitak ruralnih krajeva vezan uz povratnike odnosno uspješnost povratka u ratom napuštena područja?

Razvitak ruralnih područja jeste iznimno važan, ali ne samo razvitak koji bi bio povoljan za povratnike nego opći razvitak sela u Hrvatskoj, što je od presudne važnosti za ukupan razvitak hrvatskoga društva.

Naše je uvjerenje da će razvitak sela ponajviše pomoći hrvatskim gradovima i to velikim gradovima kao što su Zagreb, Rijeka, Split, Osijek, Varaždin Zadar i drugi. Godinama su te gradove naseljavali ljudi napuštajući sela i tako propuštajući šansu da se podigne kvaliteta života svih ljudi u RH. Podsjetimo samo da RH ima svega oko 4,5 milijuna stanovnika, koliko i jedan od većih njemačkih gradova kao

što je npr. Hamburg. A ruralna područja i pored velikih mogućnosti za njihov razvoj ostaju zapuštena. Novi pristupi i poticaji za razvoj tih krajeva bez sumnje jesu i bit će značajan, nov doprinos ukupnom razvoju hrvatskog društva.

► **Koje promjene treba načiniti u ruralnoj politici kako bi povratak ljudi bio održiv na tim prostorima?**

Prva promjena, koja se mora dogoditi, jeste promjena svijesti o tome da je potencijalna kvaliteta ljudskoga života na selu veća i bolja nego u gradu. Danas ćete susresti ne mali broj ozbiljnih ljudi, kako znanstvenika tako i umjetnika, koji su vrlo kritični prema urbanome životnom stilu koji se u koječemu okrenuo protiv čovjeka kao bića kojemu je imanentna sloboda i stvaralaštvo. I ja sam krajnje kritičan. Dođe mi da taj stil proglasim okvirom za ropstvo. To sve zna odavno razvijeni zapadnoeuropski svijet dok je kod nas i nadalje gotovo sramota živjeti na selu, a kao "šik je živjeti na asfaltu" makar na njemu i gladovao i ne imao ništa. Svijet Zapada se i razvio zahvaljujući razvitku sela što nemamo u nerazvijenim dijelovima jugoistočne Europe ili Bliskog Istoka gdje se sve vrti samo oko glavnoga grada, u kojemu obično i živi većina stanovnika. Kada sam obnašao funkciju državnoga tajnika za visoko obrazovanje, zalagao sam se da se u manjim centrima na periferiji, koji su bliže selima, otvaraju stručni studiji kao što su Vukovar, Slavonski Brod, Gospić, Knin i drugi centri kako bi ljudi iz manjih mjesta pa i sa sela relativno lako mogli doći na studij.

NEISKORIŠTENA ŠANSA ZA RAZVOJ HRVATSKOG DRUŠTVA

► **Kako bi se brže i efikasnije moglo pomoći ljudima na selu?**

Imamo krasne magistralne autoceste, ali bi trebali imati i tzv. rebrastu mrežu cesta koje bi pomogle upravo oživljavanju sela. Trebalo bi osnovati i fond koji bi omogućavao dobivanje povoljnih kredita za selo i uopće poticao njegov razvoj na različite načine. Na dobrom je tragu ideja o Tesla banci koja bi trebala protežirati upravo takve projekte. Poseban su problem dalmatinska sela. Ona se nalaze uz rijeke koje, pune bistre pitke vode, otječu

U Obrovcu vlada HDZ-ov gradonačelnik, ali povratak i povratnici nisu predstavljali prepreku za projekte razvitka. Što više u nekoliko je navrata i na različite načine pozivao izbjeglice da se vrate i da zajedno grade svoj Obrovac. Nažalost, postoje i suprotni primjeri, kao u slučaju susjedne općine Benkovac u kojoj gradonačelnik i vodstvo čine sve kako bi povratak izbjeglica bio otežan. Dakle, ima i jednih i drugih primjera, pri čemu treba afirmirati ove dobre, a demotivirati ove loše.

Nedavno smo imali prezentaciju projekta vezanog za revitalizaciju rijeke Une i projekte s obje njezine strane, dakle u RH i u BiH. Pored ostalog riječ je i o razvitku turizma, a sve financirano sredstvima za prekogranične projekte EU. Isto je tako moguće uraditi projekt vezan uz rijeku Dunav, odnosno pogranična područja te rijeke između Hrvatske i Srbije ili uz rijeku Savu gdje bi se još mogla pridružiti i BiH. Kod projekta vezanog uz rijeku Unu najviše je potencijala vezano za ekološku i turističku perspektivu. S hrvatske su strane tri županije, a sa strane BiH nekoliko kantona u Federaciji BiH i dio Republike Srpske. Ova prekogranična suradnja, siguran sam, može računati na ozbiljnu podršku EU fondova.

u more, a sela uz njih nemaju vodovode. Žedna su.

► **Postoje li u RH procjene o gubicima i štetama zbog toga što povratak nije ostvaren kvalitetnije i cjelovitije?**

Naravno da je najveća nesreća rata gubitak života i invalidnost ljudi. Što se tiče ruralnih područja dugoročna je šteta što su ostala napuštena, a time i nerazvijena što nije šteta samo za ta područja nego i za cijelu državu i društvo. Ne znam hoće li itko ikada moći izračunati tu štetu neiskorištenih šansi. Još će veća biti šteta koja nam predstoji ne promijenimo li svijest o tome da se moramo ponašati drugačije. Forum za selo u tom smislu i želi razvijati svijest da je šansa za razvitak hrvatskoga društva u cjelini razvitak naprednoga sela, u kojemu ljudi žive na višoj razini kvalitete.

► **Koliko su uopće lokalne i regionalne vlasti svjesne da bi upravo kroz povratak dobile i dodatnu priliku kandidirati svoje projekte fondovima EU i tako unaprijediti razvitak vlastitih sredina?**

Neke općine, gradovi i županije koje su bile zahvaćene ratom, toga su itekako svjesne. I ne samo svjesne nego i uspješne na tome tragu. Jedna od njih je i općina Vrhovine pored Otočca koja je baš puno napravila jer je, na primjer, ostvarila projekt ekološke tržnice a za svoje brojne projekte uspijeva dobiti sredstva iz različitih izvora. Slično je i s gradom Obrovcom. Zanimljiv je politički aspekt ovoga grada. Tamo vlada HDZ-ov gradonačelnik ali povratak i povratnici nisu predstavljali prepreku za projekte razvitka. Što više, u nekoliko je navrata i na različite načine pozivao izbjeglice da se vrate i da zajedno grade svoj Obrovac. Nažalost, postoje i suprotni primjeri, kao u slučaju susjedne općine Benkovac u kojoj gradonačelnik i vodstvo čine sve kako bi povratak izbjeglica bio otežan. Dakle, ima i jednih i drugih primjera, pri čemu treba afirmirati ove dobre, a demotivirati ove loše. Čovjek svojom slobodnom odlukom može birati, ali iako je pravo na povratak

proklamirano ljudi se ne mogu vratiti ako za to nemaju uvjete i zato će Forum raditi upravo na stvaranju pretpostavki za održivi povratak.

POVRATNIČKI PRIMJERI DOBRE PRAKSE

► **Hoće li se Vaš Forum baviti edukacijom takvih lokalnih sredina, koje još nisu dovoljno osviještene o prednostima zajedničkih projekata?**

Program rada Foruma ne predviđa takve edukacije, ali ćemo preporučivati i zagovarati sve projekte koji idu u tom smjeru pa i ove obrazovne. Već smo i javno iznijeli nekoliko preporuka. Upravo je akademik Kusić afirmativno govorio o obrazovanju kao pretpostavci ukupnog razvitka sela.

► **Kakav je stav Foruma za selo kada su u pitanju prekogranični projekti?**

Naravno da i takve projekte snažno podržavamo. Nedavno smo imali prezentaciju projekta vezanog za revitalizaciju rijeke Une i projekte s obje njezine strane, dakle u RH i u BiH. Pored ostalog riječ je i o razvitku turizma, a sve financirano sredstvima za prekogranične projekte EU. Isto je tako moguće uraditi projekt vezan uz rijeku Dunav, odnosno pogranična područja te rijeke između Hrvatske i Srbije ili uz rijeku Savu gdje bi se još mogla pridružiti i BiH. Kod projekta vezanog uz rijeku Unu najviše je potencijala vezano za ekološku i turističku perspektivu. S hrvatske su strane tri županije, a sa strane BiH nekoliko kantona u Federaciji BiH i dio Republike Srpske. Ova prekogranična suradnja, siguran sam, može računati na ozbiljnu podršku EU fondova.

► **Koju još konkretnu aktivnost Foruma možemo očekivati?**

Prvi koraci su već iza nas, a odnosi su se na zagovaranje izmjena Zakona o legalizaciji bespravno sagrađenih objekata. U prethodnoj Vladi, u kojoj sam bio potpredsjednik, zalagao sam se za liberalniji pristup tom zakonu odnosno omogućavanju da se legalizira sve ono što je logično da treba i što ne nagrđuje okoliš. Međutim, kada je počela provedba tog zakona pokazalo se da je on u svojoj izvedbenoj varijanti gotovo neprovediv, skopčan s nizom nepotrebnih birokratskih prepreka. Danas smo svjedoci da je Vlada krenula u te izmjene. A mi se ovih dana bavimo stvaranjem društvene klime za poželjno oživljavanje drvne industrije na području sjeverne Like.

Izdavač:

**INSTITUT
STINE**

Šetalište Bačvice 10, 21000 SPLIT, Croatia
tel./fax: ++385/21/321-421, 488-945
e-mail: stina@st.t-com.hr, stina@zimir.net
web stranica: www.stina.hr

Odgovorni urednik: Stojan Obradović

ISSN:1848-459X

Tisak: ARAK, Omiš